

Moldova ant pavojaus slenksčio: prezidento rinkimų lyderis Krymą priskiria Rusijai

Konstantinas Rečkovas, Rytų Europos studijų centro praktikantas

Spalio 30 d. Moldovoje atsidarė beveik 2000 rinkimų apylinkių – po 20 metų pertraukos šalies rinkėjai gali išreikšti valią tiesioginiuose prezidento rinkimuose. Nors dėmesys rinkimams ir situacija Moldovoje apskritai pastaruoju metu nedidelis, akivaizdu, kad ši Rytų partnerystės valstybė stovi ant gana pavojingo slenksčio – visuomenėje stiprėja prorusiškos nuotaikos, o apklausose aiškiai pirmauja prieš NATO ir ES nusiteikę politikai. Prezidento rinkimai atspindi šią padėtį.

Situacijos priešistorė

Siekiant suprasti padėtį, kuri susiklostė Moldovoje šiomis dienomis, būtina atkreipti dėmesį į šalies politinės istorijos retrospektyvą. Beveik aštuonerius metus Moldova gyvena iš esmės nuolatinėje politinėje krizėje, turinčioje savo audringesnius ir ramesnius etapus. Iš esmės tai yra užsitiesęs „pereinamasis laikotarpis“, kai po 2009 m. rinkimų, kuriuos milžiniška persvara laimėjo Moldovos komunistų partija, kilo masiniai protestai dėl neskaidrumo ir rezultatų klastojimo. Tais pačiais metais įvyko priešlaikiniai rinkimai, po kurių komunistams praradus ryškią daugumą, pavyko suformuoti naują koaliciją. „Aljansą Europos integracijai“ sudarė keturios centro-dešinėsios, europietišškai orientuotos opozicinės jėgos: liberalų-demokratų ir liberalų partijos, susivienijimas „Mūsų Moldova“ bei komunistų partiją palikusiai Mariano Lupu vadovaujama Demokratų partija.

Dėl šalyje tvyrančios politinės įtampos nuolat augo priešprieša tarp senos komunistinės nomenklatūros ir proeuropinę kryptį palaikančių jėgų. Bene ryškiausiai šią priešpriešą iliustruoja faktas, kad abi parlamento kadencijas šalis negalėjo susitarti dėl prezidento, kuriam išrinkti buvo būtinas 61 balsas iš 101. Prezidento pareigas iki 2010 m. pabaigoje įvykusių naujų priešlaikinių parlamento rinkimų ėjo parlamento pirmininkas, liberalų vadovas Mihai Ghimpu. Panašus jėgų pasidalijimas su neženkliais pokyčiais išliko ir po šių rinkimų – nors valdančiąją daugumą vėl suformavo liberalai, liberalai-demokratai ir demokratai, jiems pritrūko dviejų balsų siekiant išrinkti savo kandidatą į prezidento postą ir beveik pusantrų metų prezidento funkcijas atliko naujuoju parlamento vadovu išrinktas M. Lupu. Kiek vėliau Moldovos prezidentu tapo nepartinis teisėjas Nicolae Timofti, palaikantis šalies narystės ES ir NATO siekį bei nuosekliai reikalaujantis Rusijos kariuomenės išvedimo iš okupuotos Padniestrės.

Nors paskutinei parlamento kadencijai pavyko išdirbti iki 2014 m., ji, skirtingai nuo prieš tai buvusių, pasižymėjo aršiais politiniais konfliktais, prasidėjusiais pačios proeuropinės koalicijos viduje: per tą laikotarpį žlugo ministro pirmininko Vlado Filato vyriausybė, į viešumą pradėjo iškilti įvairūs korupciniai skandalai, o pati išsibalansavusi dauguma tapo negebanti dėl vidinių prieštaravimų priimti reikalingų sprendimų.

Rinkimuose iškilo nauja jėga – socialistų partija, kurios vadovu tapo iš komunistų partijos pasitraukęs Igoris Dodonas. Šios partijos retorika buvo labiausiai prorusiška iš visų rinkimuose dalyvavusių jėgų – pasirinkusi šūkį „Impreuna cu Rusia“ („Kartu su Rusija“) ji agitavo už ekonominę, politinę ir kultūrinę suartėjimą su Rusija, asociacijos sutarties bei laisvosios prekybos susitarimų su ES nutraukimą bei Moldovos stojimą į Eurazijos sąjungą. Iš esmės tai buvo taikymas į komunistų elektoratą, nusivylusi jų partijos vadovybe ir rodyta nuosaikesne pozicija Rusijos atžvilgiu. Panašios retorikos griebėsi ir komunistai, norėdami išsaugoti savo pozicijas. Savo ruožtu, liberalai, liberalai-demokratai ir demokratai labiausiai akcentavo savo partijų nuopelnus dėl asociacijos su ES. Nepaisant to, kad socialistai nominaliai tapo rinkimų nugalėtojais, jų elektoratine baze iš esmės tapo tik komunistų balsai – jeigu praeitoje kadencijoje komunistai turėjo 42 balsus, tai 2014 jie gavo 21, o socialistai – 25. Tačiau jeigu ankstesniuose rinkimuose vienas esminių rinkėjų preferencijas apsprendžiančių aspektų buvo geopolitinė partijų orientacija, tai šie rinkimai išryškino bendrą nusivylimą „tradicinėmis“ partijomis, korupcijos tema tapo dominuojančia politiniame diskurse.

Kelias į prezidento rinkimus

2015-2016 m. Moldovoje pasižymėjo masiniais antivyriausybiniiais protestais, kuriuos katalizavo eilė socialinių ir ekonominių veiksnių: komunalinių paslaugų tarifų augimas, šalies valiutos – lejaus devalvacija, ir ypač korupcijos skandalas dėl dalies proeuropietiškos koalicijos lyderių naudotų schemų pagalba iš valstybės pavogtų 1 mlrd. eurų. Visuomenės nepasitenkinimu itin aktyviai naudojosi prorusiškos politinės jėgos – socialistai bei Rusijoje verslą turinčio Renato Usatii „Mūsų partija“, reikalaudami išankstinių parlamento rinkimų, teisėsaugos institucijų vadovų atsistatydinimo. Protestus, iškreipiant kontesktą, itin plačiai nušvietė Rusijos žiniasklaidą, pateikdama jų dalyvius kaip siekiančius integracijos su Eurazijos sąjunga, nors tarp atskirų protestų organizatorių buvo ir proeuropietiška nusiteikę judėjimai, vadovaujami Valentino Dolganiuco, Andrei Năstase, Vasile Năstase ir dabartinės kandidatės į prezidento postą Maios Sandu, susitelkę į pilietinę platformą „Orumas ir tiesa“. Per dviejų metų laikotarpį vyriausybėje pasikeitė trys ministrai pirmininkai. Išlikusi po paskutinių rinkimų trijų partijų, palaikančių eurointegracinę kryptį, dauguma, iki šiol nesugeba susitelkti, net prarasdama visuomenės palaikymą.

Nors bendras protestuotojų reikalavimas buvo priešlaikiniai parlamento rinkimai, derybų su šalies politikais metu buvo nusileista iki kompromiso – tiesioginių prezidento rinkimų grąžinimo. Šių metų pradžioje parlamento pirmininkas.

Andrianas Candu pažadėjo surengti referendumą dėl atitinkamų konstitucinių pataisų, tačiau jau pavasarį Moldovos Konstitucinis teismas priėmė sprendimą, remiantis kuriuo 2000 m. priimti Konstitucijos pakeitimai, leidę rinkti prezidentą parlamente, buvo paskelbti negaliojančiais. Buvo gražinta nuostata, kad Moldovos prezidentas yra renkamas „visuotiniu, lygiateisiu, tiesioginiu, slaptu ir laisvai išreikštu balsavimu“. Rugsėjo pradžioje Centrinėje rinkimų komisijoje užsiregistravo 24 pretendentų varžytis dėl prezidento posto iniciatyvinės grupės, tačiau po eilės atsisakymų ar nepakankamo parašų skaičiaus kandidatais buvo paskelbti 12 iš jų.

Tendencijos verčia sunerimti

Rinkimams artėjant International Republican Institute rugsėį parengė Moldovos viešosios nuomonės studiją. Remiantis ja, bendrojo nepasitenkinimo nuotaikos šalyje yra labai gajos – net 82 proc. respondentų nėra patenkinti šalyje bevyraujančia padėtimi, o 49 proc. teigia, kad nemato jokių teigiamų pokyčių. 65 proc. respondentų mano, kad ekonominė situacija Moldovoje pablogėjo per 12 mėnesių, o 47 proc. akcentuoja asmeninės finansinės padėties pablogėjimą. Tarp trijų didžiausių šalies problemų yra įvardijama korupcija (39 proc.), nedarbas bei mažos pajamos (po 29 proc.) Tyrimo duomenimis net 80 proc. respondentų mano, kad demokratijos lygis Moldovoje yra netenkinantis, tačiau net 67 proc. (!), teigia, kad rinktųsi ne demokratinę santvarką, bet ekonominę gerovę.

Žvelgiant į gyventojų požiūrio į šalies tarptautinius santykius statistiką, susiskaldymas viduje yra gana akivaizdus – 43 proc. teigia, kad Moldova turėtų tapti Eurazijos sąjungos nare, ES šalininkų yra 40 proc. Aiškų perspėjimo signalą siunčia apklausos dėl narystės NATO rezultatai – net 42 proc. balsuotų prieš šalies narystę aljanse, tuo metu kai šalininkų – perpus mažiau – 21 proc. Nepaisant to, kad virš 80 proc. laiko Padniestrę neatsiejama Moldovos dalimi, net 39 proc. nelaiko Rusijos karių buvimo ten grėsme Moldovai, o rimta grėsmę jaučia tik 34 proc.

Ar rinkimai pakeis Moldovą?

Šiuo metu pasitikėjimą prezidento institucija galima vadinti tragišku: jis sudaro apie 10 proc., tačiau beveik 64 proc. apklaustųjų planuoja tikrai dalyvauti rinkimuose. Iš 24-ių rinkimuose užsiregistravusių kandidatų paskutinę rinkimų savaitę liko devyni. Tyrimo rezultatai rodo, kad rinkimų favoritas yra prorusiškas Socialistų partijos lyderis I. Dodonas, surenkantis apie 30 proc. balsų. Jis savo rinkimų kampanijoje pabrėžia artimą pažintį su Rusijos prezidentu Vladimiru Putinu ir patriarchu Kirilu, pagrindiniais agitacijos šūkais įvardydamas „tradicinių vertybių“ puoselėjimą, valstybinės ekonomikos atgaivinimą bei glaudžių santykių su Rusija plėtojimą. Išrinkimo atveju I. Dodonas atvirai žada konfrontaciją su proeuropine dauguma parlamente ir vyriausybe.

Antrojoje vietoje yra buvusi švietimo ministrė Maia Sandu, kuriai prognozuojama 13 proc. rinkėjų balsų. Ji kritikuoja dabartinę šalies vadovybę dėl negebėjimo vykdyti būtinų šaliai ekonominių ir socialinių reformų, vangaus eurointegracijos proceso ir pernelyg pasyvios pozicijos Rusijos atžvilgiu. Būtina paminėti, kad antrasis stipriausias I. Dodono varžovas – partijos „Orumas ir tiesa“ pirmininkas, advokatas Andrei Năstase (tyrimo duomenimis irgi surenkantis apie 13 proc.), nors iš pradžių išsikėlė kandidatūrą, tačiau prieš kelias dienas ją atsiėmė, kviesdamas susitelkti aplink M. Sandu, jos naudai kandidatūrą paskutinėmis dienomis atsiėmė ir demokratų lyderis M. Lupu. Liberalai-demokratai neiškėlė savo kandidato ir išreiškė paramą M. Sandu, todėl nors ilgai beveik visą rinkimų kampanijos laikotarpį centro-dešinės kandidatai konkuravo tarpusavyje, galiausiai M. Sandu įsitvirtino kaip dešinėsios proeuropinės opozicijos kandidatė. Komunistų partija neiškėlė kandidato ir paskatino rinkėjus boikotuoti rinkimus. Kitų kandidatų reitingai arba svyruoja paklaidos ribose, arba vos jas viršija.

Prorusiško politiko ryškus išsiveržimas į priekį yra itin pavojingas ženklas ne tik europinę ir euroatlantinę integraciją palaikančiai Moldovos visuomenės daliai, tačiau ir kaimyninei Ukrainai bei Europos Sąjungai. Debatų metu I. Dodonas nedvejodamas pareiškė, kad Krymas priklauso Rusijos Federacijai. Tokios pozicijos nedrįsta deklaruoti net artimiausi V. Putinui NVS šalių lyderiai. Tai reiškia, kad I. Dodono išrinkimo atveju Rusija įgytų stipriausią geopolitinę pergalę per pastaruosius kelerius metus – vien Krymo aneksijos teisėtumo pripažinimas iš NVS valstybės vadovo būtų neabejotinas diplomatinis laimėjimas.

Kas tokiu atveju lauktų pačios Moldovos? Itin sunku prognozuoti bent kažkiek teigiamą atsakymą. Panašu, kad situacija būtų daug komplikuočiau nei Gruzijoje ir bauginantys vakarietiškai orientuotą ir labiau mėstančią Moldovos dalį pokyčiai ateitų gana sparčiai. I. Dodono konfrontacija su valdančiąja proeuropietiška dauguma, tikėtina, vėstų į dar gilesnę politinę krizę, kuri pasibaigtų priešlaikiniais parlamento rinkimais. Vertinant piliečių nuotaikas galima tokių rinkimų pasekmė būtų Socialistų partijos įsitvirtinimas šalies parlamente ir savivaldoje, užgniauziant opoziciją. Užsienio politikoje įsitvirtintų aiški kryptis į Kremlį, kas reikštų Moldovos išitraukimą į Rusijos vykdomus posovietinėje erdvėje ekonominės, politinės ir karinės integracijos procesus, kadangi I. Dodonas jau yra aiškiai pareiškęs, kad jis suspenduos Asociacijos sutarties su ES įgyvendinimą.

Rugsėjo 23 – spalio 6 d. Konrado Adenaurio fondo užsakymu atliktos apklausos rezultatai parodė, kad A. Nastase pasitraukimas suteikia konkurencinę galimybę M. Sandu varžytis su I. Dodonu (26,54 proc. prieš 33,4 proc.). Tačiau M. Lupu pasitraukimas buvusios ministrės naudai gali dar labiau pakeisti šį balansą, nes apklausoje demokratų lyderis turėjo 12 proc. populiarumą. Pusė rinkėjų kol kas nežino, ką rinksis antrame ture arba neketina jame dalyvauti, todėl net ir dabartinis didelis I. Dodono pranašumas pirmame ture nėra absoliutus sprendžiant apie rinkimų pabaigą. Analogiškas tendencijas rodo ir IRI apklausų duomenys, remiantis kuriomis rinkėjų, linkusių nepalaikyti pirmame ture nei vieno iš dviejų pagrindinių varžovų, tarpe, M. Sandu reitingas beveik dvigubai lenkia I. Dodono. M. Sandu pergalė leistų išlaikyti proeuropietišką Moldovos kryptį, tačiau didžiausi iššūkiai jos lauktų vidaus politikos krizės suvaldyme.